

GHEORGHE DĂNIȘOR

Jurist, filosof, eseist și poet, Gheorghe Dănișor s-a născut la 15.03.1945. Prof. univ. dr. și conducător de doctorat al Universității din Craiova, Facultatea de Drept, a fost titularul disciplinelor *Teoria generală a dreptului* și *Filosofia dreptului*. Este membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România, cercetător I al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, membru al Uniunii Scriitorilor din România. Este președinte de onoare al Asociației culturale „Noul Literator” din Craiova și președinte al Asociației culturale „Constantin Rădulescu-Motru” din Craiova. Lucrările sale de drept, filozofie și poezie au obținut premiile Academiei Române, Uniunii Juriștilor din România și Uniunii Scriitorilor din România.

Gheorghe Dănișor

ÎNSINGURARE

O filosofie despre istoria eșuată a umanității

**Universul Juridic
București**

**Simbol
Craiova**

-2019-

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DĂNIȘOR, GHEORGHE

Însingurare : o filosofie despre istoria eșuată a umanității / Gheorghe Dănișor. -

București : Universul Juridic ; Craiova : Simbol, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-39-0496-7

ISBN 978-606-94769-3-2

340.12

Redacție:

tel.: 0732.320.666

e-mail: redactie@universuljuridic.ro

Distribuție:

tel.: 021.314.93.15

fax: 021.314.93.16

e-mail: distributie@universuljuridic.ro

editurauniversuljuridic.ro

Editura Universul Juridic

Portal:

tel.: 0725.683.560

e-mail: portal@universuljuridic.ro

universuljuridic.ro

Universul Juridic

Librăria UJmag:

tel.: 0733.673.555; 021.312.22.21

e-mail: comenzi@ujmag.ro

ujmag.ro

Ujmag.ro

CUPRINS

Prefață	7
I. Antichitatea	11
Logicul ca temei al politicului	11
Permanența ideii privind identitatea dintre ontologic și noetic ca temei al demersului științific	16
Platon și Binele ontologico-noetic	17
Rolul educației (paideia)	22
Semnificația Binelui	26
Aristotel și gândirea care gândește gândirea (noesis – noeseos – noesis)	29
Concepția lui Aristotel despre Bine	33
Gândirea lui Platon și Aristotel ca reacție la concepțiile sofiste	47
Sofiștii sau momentul fragmentării logos-ului	53
Incapacitatea politică a elenismului de a sesiza semnificația logos-ului	65
II. Evul Mediu	79
Revenirea la principii?	79
„Cearta universalilor” – o dispută teoretică cu rezonanțe politice	91
Problema arhetipurilor	96
III. Modernitatea și postmodernitatea	102
Nașterea individului în filosofie și drept	102
Oglindirea individualismului în drept	104
Individualismul filosofic modern	107
Independență sau autonomie. Încercarea de a ieși de sub tutela Eului	109
Eul care triumfă în raport cu obiectivitatea	124
Individualismul nietzschean	131

Individualismul oglindit în teoriile contractului social	138
A fi şi a trebui	149
Consecinţe ale dihotomiei dintre fapte şi valori asupra omului....	152
Critica teoriilor contractului social privite din punct de vedere strict logic	161
John Rawls şi constructivismul politic	166
Circularitatea demonstraţiei în opera lui Rawls	175
Iluminism şi postmodernism	180
Estetica „uitării”	187
Postmodernismul etic	191
Dreptul postmodern	198
Diferenţa filosofică esenţială între modernitate şi postmodernitate	206
A-face-să-se-vadă sau înţelegerea ce devansează cunoaşterea	212
Înţelegerea este a priori oricărei experienţe posibile	218
Relaţia dintre voinţa bună şi înţelegere	228
Critica ideii de reciprocitate	234
Relaţia dintre dreptate şi libertate	254
Cei cinci factori care susţin coeziunea de grup	271
Educaţia între cunoaştere şi recunoaştere	280
Voluntariatul ca elan vital sau ca posibilitate de a fi	293

PREFAŢĂ

Este o nevoie acută de o nouă viziune cu privire la om şi societatea în care trăieşte, o viziune care să conducă la împăcarea omului cu sine şi cu ceilalţi. Este nevoie de un alt mod de a vedea omul care, indiferent de doctrinele politice dominante, a rămas într-o izolare adeseori umilitoare, ce a condus la înfăptuirea unei istorii eşuate.

Am încercat să arăt că adevărata cauză a acestui eşec a fost şi este neputinţa omului de a surprinde adevărata valoare a *logos*-ului, pentru că acesta a fost sesizat şi transpus în practica politică numai pe una din laturile sale. *Logos*-ul este, în schimb, *ratio* şi *sermo*; or, logica umană a aderat numai la una din aceste două componente şi, din cauza acestui lucru, atunci când s-a avut în vedere numai *ratio* (principiul), logica umană a condus, în domeniul politic, la apariţia regimurilor totalitare care au pus accentul pe principiu (întruchipat de monarh sau de dictator) şi au neglijat sau au interzis *sermo* (cuvântul), ceea ce a echivalat cu un atac la libertate, iar atunci când s-a avut în vedere numai *sermo* (cuvântul), regimurile au fost de natură democratică, dar cu preţul lipsei factorului de coeziune socială întruchipat de *ratio* (principiul). În istorie au existat, astfel, alternanţe între regimurile totalitare şi cele democratice, fiecare din ele fiind incompletă, ceea ce a condus la sentimentul de neîmplinire umană.

De aceea, am susţinut că istoria a eşuat, ea trebuind să aducă şi să asigure fericirea oamenilor, fapt ce nu s-a întâmplat. Omul, în calitatea sa de individ, a fost ținut în izolare, chiar dacă de multe ori a avut iluzia libertăţii. Dominant în istoria politică a omenirii a fost sentimentul *însingurării* şi neputinţei de a ieşi din această stare.

Însingurarea este din ce în ce mai greu de evitat în zilele noastre, când producţia de bunuri materiale este nemaîntâlnită, iar libertatea devine motiv de a sugruma idealurile popoarelor. Iar acest lucru se întâmplă deoarece iluzia libertăţii este folosită pentru câştigarea zonelor de influenţă.

Or, după cum vom vedea în demersul nostru, libertatea trebuie să fie o virtute care îşi are fundamentul în virtutea supremă a dreptăţii.

Cartea de faţă este o critică a individualismului egoist, a lipsei de scrupule pentru realizarea unor avantaje mercantile, a lipsei de moralitate,

Un rol important în stimularea voinței bune îl are educația, dar o educație care nu constrânge și, deci, nu impune, ci convinge. De aceea, am menționat faptul că educația trebuie să fie ca un joc, în care regulile sunt liber consimțite.

Ca o concluzie generală, trebuie menționat rolul fundamental al logicii în construcția istorică. Modul cum folosim logica poate conduce la salvarea omenirii sau la un dezastru total.

I

ANTICHITATEA

Logicul ca temei al politicului

Se spune, și nu fără îndreptățire, că democrația este rezultatul unor demersuri procedurale. Problema care se pune însă este aceea a fundamentelor care trebuie să susțină orice edificiu procedural. Cu alte cuvinte, trebuie făcută distincția între realul social și modalitățile (procedurile) prin care acest real se reflectă sau nu în organizarea politică. Altfel spus, mai există în zilele noastre vreo legătură între realitatea socială și procedurile de organizare a acesteia? Sau procedurile ce conduc la o anumită organizare politică, în speță democrația, nu mai au o întemeiere existențială și se susțin din ele însele? Dacă este să luăm în calcul această ultimă variantă, ar însemna că s-a produs o fractură între ceea ce gândeau filosofii din Grecia Antică până în pragul modernității și ceea ce se gândește odată cu intrarea în scenă a concepțiilor moderne cu privire la fundamentele existențiale ale oricărui demers procedural.

Pentru Aristotel, întemeietorul logicii, și pentru logicienii din Evul Mediu, întemeierea existențială a logicii pornește de la acel *adaequatio rei et intellectus*. Este introdus astfel în ecuație adevărul.

Erorile modernității pornesc de la faptul că în întemeierea științei ea pornește de la știința însăși. Și cum știința face apel la demonstrație, filosofii modernității nu mai privesc dincolo de demonstrație pentru a-i descoperi fundamentele teoretice. Logica însă nu se ocupă numai cu demonstrația, ci și cu teoria, în sensul de *theoreo*, care trimite la *contemplatio*, în sensul de trecerea de trecere. Prin intermediul teoriei, concepută astfel, gândirea se *oprește* și se constituie ca temei existențial a tot ceea ce este. Renunțarea la *theoreo* și rămânerea numai la demonstrație a condus inevitabil știința spre formalism și la edificarea unor sisteme care se susțin din ele însele, fără legătură cu realul. Demonstrația însăși nu se bazează pe adevăruri principiale care sunt mai bine cunoscute, ci pe adevăruri convenționale care decurg unele din altele.

Fractura de care vorbeam mai sus se datorează faptului că „logica transformată în sistem formal nu mai păstrează acest caracter teoretic şi devine o simplă juxtapunere de părţi, o conexiune coerentă, dar relativă de expresii simbolice, care formează un *sistem*”¹. Demonstraţia separată de *theoreo*, adică de suportul ontologic, „este lipsită de conţinut mintal, de actul intelectului activ, care ar trebui să o umple şi să o lege de ontologie, nu este capabilă să dea o organizaţie ierarhică domeniului cercetat”². Cum o să vedem, această fractură produsă la nivelul logicii va avea efecte dintre cele mai importante asupra ştiinţei în general şi asupra mentalului care conduce la tipuri de organizare socială rupte de suportul *ontologic* al cărui nucleu este de natură *noetică*.

Sistemele formale, susţine Anton Dumitriu, nu cuprind „ideea de *teorie*, de cunoaştere imediată a unor principii, singura care poate da substanţa mentală şi un suport efectiv, de natură noetică şi ontologică, demonstraţiei”³. Acest mod formalist de a gândi, caracterizat de artificialitate, pune accentul pe proceduri lipsite de suportul ontologico-noetic şi, astfel, lipsite de substanţialitate. În ştiinţă în general şi în ştiinţele sociale în special, dezvoltarea, progresul sau cum vrem să le numim, sunt concepute ca vector al orizontalităţii, verticalitatea ierarhică lipsind cu desăvârşire. Este interesant că în ştiinţa de vârf, aşa cum este acum mecanica cuantică, legăturile din ce în ce mai subtile sunt juxtapuneri lipsite de ierarhizare. Dar, ne întrebăm, nu există posibilitatea ca, pe măsură ce se aprofundează acest domeniu, să se descopere, în cele din urmă, „nucleul” *noetic* al lumii subatomice? Şi atunci, nu cumva oamenii de ştiinţă vor recurge la ierarhizarea conceptelor ca surprindere a unei realităţi ierarhizate având ca vârf identitatea noetică existenţială?

La nivelul socialului, de la orizontalitatea dezvoltării sociale nu se va trece oare la o corectă ierarhizare a relaţiilor sociale, bazată pe valori al căror temei va fi „nucleul” acesta ontologico-noetic atât de necesar pentru ca ştiinţa să fie posibilă? Pentru ca acest lucru să se întâmple, gândirea trebuie să se oprească, iar acest act al intelectului este de natură metafizică.

Acest act de oprire este posibil numai atunci când noeticul este Fiinţa, iar Fiinţa este în ea însăşi noetică. Este un act de contemplaţie nedemonstrabil, dar de la care *demonstrabilul îşi primeşte* consistenţa. Este *viaţa* contemplativă pe care grecii o numeau *bios theoretikos*. Viaţa contemplativă este nedemonstrabilă, pentru că ea este cunoscută prin ea însăşi ca *trăire* în care gândirea şi existenţa sunt *în sine* (*kat'auto*) una şi aceeaşi. În această *stare*, pentru că este vorba despre o stare, şi nu de cunoaştere discursivă, se realizează *oprirea*. *Fără această oprire, discursivitatea însăşi nu este posibilă*, iar această oprire nu este cunoaştere, ci viaţa. Astfel, viaţa devine principiu, care este mai bine cunoscut, însă nu discursiv, ci prin intermediul intelectului activ, în care aspectul noetic şi cel ontologic se identifică. Această oprire Aristotel o numeşte Primul Mişcător, care este el însuşi nemişcat. „De un astfel de Principiu, susţine Aristotel, atârnă Cerul şi natura. Viaţa lui contemplativă e cea mai minunată ce se poate închipui.”¹ Şi, pentru a sublinia acest concept, Aristotel afirmă că „şi viaţa îi revine divinităţii, căci actul inteligenţei este viaţa, iar divinitatea se confundă cu acest act, iar acest act al ei, dăinuind în sine, constituie viaţa desăvârşită şi veşnică”². Când viaţa se confundă cu inteligenţa, avem certitudinea că *este* „ceva”, dar nu cunoaşterea lui *aşă cum este*. În prima situaţie este vorba de surprinderea nemijlocită a realului, în cea de-a doua suntem în prezenţa mijlocirii. În stilul hegelian, se poate spune că cele două aspecte se presupun, iar ele sunt de fapt trei: în-sine, pentru-sine şi în-sine-şi-pentru-sine. Temeiul este acel *în-sine* de la care se *pleacă şi la care se revine* în mod necesar.

Dacă revenim la afirmaţia că democraţia este de natură procedurală, putem fi de acord cu acest mod de a gândi, cu condiţia însă să nu rămânem la formalul procedural, scăpând din vedere aspectul ontologic al gândirii care se constituie ca fundament existenţial al oricărei proceduri posibile. Numai că mişcarea modernă şi postmodernă tind să eludeze aspectul ontologic care este, cum am văzut, viaţa, şi să instituie proceduri care nu mai au nicio legătură cu ontologicul şi deci, cu viaţa. Or, viaţa este singura *certitudine*, pentru că în sine ea este inteligenţă şi tot în sine este cel mai bine cunoscută. Orice procedură nu trebuie să aibă alt ţel decât pe

¹ A. Dumitriu, *Teoria logicii*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1973, p. 332.

² *Ibidem*, p. 333.

³ *Ibidem*, p. 333.

¹ Aristotel, *Metafizica*, Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1965, p. 386.

² *Ibidem*, p. 387.

acela de a tinde permanent să cunoască misterul inteligenţei vieţii. Acest drum, niciodată terminat, este cea mai mare bucurie şi, aşa cum vom vedea, el ne conduce la descoperirea *Binelui ontologic*, care nu este altceva decât viaţa contemplativă. Aceasta din urmă nu se confundă cu pasivitatea, ci cu actul cel mai intens în care noeticul se identifică cu ontologicul. Fără acest mod de a gândi, orice procedură de organizare politică va fi un eşec, pentru că se eludează logicul care nu există fără acea unitate dintre *theoreo* şi demonstraţie, unde îşi face loc şi procedura. Dar, cum vom vedea, logica în ea însăşi, adică în mod complet, nu se ocupă cu proceduri, ci se constituie în temeiul oricărei proceduri posibile, procedură ce aparţine ştiinţelor, dar care trebuie să apeleze în permanenţă la acel *theoreo* în care este posibilă identitatea dintre noetic şi ontologic. Din acest punct de vedere, logica nu este ştiinţă, ci principiul principiilor ştiinţei.

Viaţa contemplativă intuitiv-intelectuală pură este Binele ontologico-noetic, este o *stare* care procură cea mai mare fericire. „Viaţa lui contemplativă e cea mai minunată ce se poate închipui, dar nouă ni-s hărăzite doar puţine clipe de acest fel.”¹ Dacă în lumea vizibilă Aristotel situează acest principiu în Primul Mişcător nemişcat, în lumea inteligibilă principiul prim, către care tinde totul este Binele ontologico-noetic pe care Aristotel îl concepe ca gândire ce se gândeşte pe sine (*noesis noeseos noesis*). „Dar gândirea în sine are ca obiect cel mai mare bine în sine, iar gândirea cea mai pură are ca obiect Binele cel mai pur. Astfel, Gândirea se gândeşte pe sine însăşi prin participare la inteligibil, căci ea însăşi devine inteligibilă, intrând în atingere cu obiectul său şi cugetându-l, astfel că intelectul şi inteligibilul se confundă, devenind identice. Căci receptaculul inteligibilului şi al substanţei este gândirea care, manifestându-se în act, posedă inteligibilul.”²

Fără această posedare, logicul nu are substanţă, iar demonstraţia rămâne fără suportul existenţial-noetic, degenerând în formalism metodologic. Orice ştiinţă trebuie să înceapă cu metafizica, cea care gândeşte primele principii, fără de care logicul nu se poate întemeia. Dar cum logicul este *sermo et ratio* şi este principiul principiilor ştiinţei, urmează că

¹ *Ibidem*, p. 386.

² *Ibidem*.

nicio ştiinţă nu poate evita întemeierea principiilor sale pe acel principiu al principiilor care este intelectul. Dar acesta trebuie luat în plenitudinea sa ca *theoreo* şi ca demonstraţie (desfăşurare) a unui intelect *ce se vrea pe sine ca fiind tot ceea ce este*.

De aici începem, iar acest început se va regăsi nealterat în toată desfăşurarea ce urmează. De fapt, este un demers de autocunoaştere umană, este drumul de la exterioritatea faptelor la universalitatea interioară în care omul trebuie să se regăsească pe sine. Omul trebuie să devină ceea ce este.

Dar, s-ar putea să pară surprinzător, demersul omului în regăsirea de sine este, de fapt, un demers *politic*, un politic înţeles ca *politeia*. Se va vedea că demersul politic trebuie să fie un demers logic.

Acest început sau strădania de a-l dezveli se regăseşte la aproape toţi marii gânditori care au apărut de-a lungul istoriei. Vom încerca, la rândul nostru, să-l surprindem chiar aşa cum l-au gândit aceştia.

Pentru a arăta că demersul politic, un demers particular, trebuie să fie un demers logic, trebuie ținut cont că „aplicarea unui principiu într-un domeniu particular fie chiar foarte general cum este geometria sau aritmetica este o aplicare metodologică, dar nu este chiar principiul în el însuşi. De aceea, noi am arătat că studiul logicii în funcţionarea ei concretă nu este chiar logica, ci evidenţierea în funcţia ei într-un domeniu special.”¹ Şi, ceea ce ne interesează cel mai mult, pentru a fundamenta afirmaţiile ce urmează în această carte, „la nivelul cel mai înalt principiile logice sunt principiile Fiinţei. Deci ele sunt principiile oricărei existenţe reale şi ale oricărei ştiinţe.”²

Ruptura care s-a produs în ştiinţe constă în faptul că ele s-au axat numai pe metodologic, fără a mai lua în consideraţie aspectul ontologico-noetic al principiilor logice. În felul acesta, conectarea la real s-a volatilizat, iar ştiinţele particulare, în cazul studiului nostru, cele politice, au rămas fără întemeiere logică şi, ca urmare, existenţială. În aceasta constă fractura ce s-a produs în modernitate şi care a condus inevitabil către formalism.

¹ A. Dumitriu, *op. cit.*, p. 353.

² *Ibidem*.

Principiul principiilor științei este *Binele* ontologico-noetic (*agathon*), adică cel ce ține la un loc tot ceea ce este și îl conservă. În plan politic, *Binele* (*agathon*) se prezintă ca *zoon politikon*, conceput de Aristotel, și pe care noi l-am tradus prin a fi împreună cu ceilalți. Cu alte cuvinte, cel ce ține la un loc și conservă în societate este politicul. Acesta din urmă este transpunerea Binelui ontologic în plan social, analogic vorbind.

Binele nu este altceva decât nucleul ontologico-noetic sesizat de intelectul intuitiv, care se sesizează pe sine. Putem gândi, prin analogie, că *polis*-ul este, la rândul său, acel nucleu ontologico-noetic pornind de la care este posibilă ținerea la un loc a ființelor umane în care omul este un *zoon politikon*, adică acea ființă a cărei existență este eminamente politică, în sensul că ea nu există decât împreună cu ceilalți.

Deducem de aici că *polis*-ul nu este o invenție pur umană, ci o necesitate sesizată de intuiția intelectuală ca nucleu ontologico-noetic de la care pornind totul se adună și se conservă într-o societate. Individul în esența sa este un *zoon politikon*, o ființă socială și, ca urmare, politică. Politicul, ca reflecție a polisului, ține de demonstrație. *Polis*-ul, în zilele noastre, după studiile psihanalitice, este denumit *inconștient de gândire*. *Polis*-ul ține de *ratio*, *politeia* ține de *sermo*. Sofiștii puneau accent numai pe *sermo*, așa cum se procedează și în zilele noastre. Abia *politeia* ne conduce către discursivitate. De abia aici intervine discursul ca modalitate explicativă a principiului niciodată demonstrat, dar atât de bine cunoscut în sine ca intelect intuitiv, ca *polis*.

Permanența ideii privind identitatea dintre ontologic și noetic ca temei al demersului științific

Primul care a pus în mod explicit problema nucleului ontologico-noetic ca principiu prim de la care pornind se întemeiază totul a fost Parmenide. De la afirmația acestuia conform căreia „este totuna a fi și a gândi” s-au pus bazele întregii gândiri europene. Este sigur că filosofia lui Platon pornește de la această concepție a lui Parmenide și este dusă la perfecțiune de către Aristotel. De atunci, ideea identității dintre existență și gândire a dominat cultura europeană a cărei modernitate se fundamentează plenar pe spusa lui Descartes conform căreia „cuget, deci exist”. Așa

cum vom vedea, modernitatea a uitat însă de această identitate dintre a fi și a gândi, renunțând astfel la principiul ontologico-noetic de la care pornind se întemeiază totul. Principiul de care vorbim este cel ce ține totul la un loc și îl conservă, *Binele* (*agathon*) ontologico-noetic, cel mai înalt principiu care ține laolaltă existența și gândirea, care de fapt sunt una.

Această afirmație nu se încadrează în modernitate și nu este nici științifică, după canoanele aceleiași modernități, dar trebuie să avem în vedere că știința nu se întemeiază științific, ci metafizic. Așa cum afirma Aristotel, principiul științei nu este știința, ci intelectul intuitiv care scapă analizei moderne. Odată cu începuturile modernității, dar mai ales în zilele noastre, se pune accent pe rațiunea calculatoare, a cărei extindere se produce pe orizontală, neglijându-se adâncimea lui *ratio* a cărui realitate ontologico-noetică este intelectul intuitiv. Va veni însă vremea când rațiunea calculatoare va fi depășită și se va pune accentul nu pe orizontalitatea conceptuală, ci pe ierarhizare, care va culmina cu capacitatea rațiunii intuitive de a avea contact nemijlocit cu realul. Iar atunci realul va arăta cu totul altfel decât acum. O nouă lume se va deschide în fața unei „priviri” încărcate de uimire.

Uimirea însă nu este darul contemplației, care poate fi numită prin *theoreo*, dar și prin *sophia*? Ambii termeni desemnează *oprirea* gândirii într-un act în care gândirea este existență așa cum existența este gândire. Vom vedea cum marii gânditori au avut în vedere acest aspect care ne conduce către verticalitatea cunoașterii, și nu numai, către orizontalitatea sa.

Principiul principiilor științei are caracter universal și el este intelectul intuitiv. Accesul omului la acest principiu se manifestă ca *dorință* individuală de a-l atinge, o individualitate care apoi coboară în cetate pentru a-i determina și pe ceilalți să dorească, astfel înfăptuindu-se un act *politic*. *Sophia*, contemplație individuală a principiului, devine *phronesis*, înțelepciune practică al cărei vârf de lance este politicul.

Platon și Binele ontologico-noetic

Opera lui Platon, dincolo de multe alte considerente, nu este altceva decât strădania omului de a se realiza prin cunoașterea de sine. Dar, ceea ce e cel mai important, cunoașterea de sine nu este numai una individuală, ci preponderent *politică*. Cu alte cuvinte, așa cum se va vedea, cunoașterea

de sine nu este posibilă decât împreună cu ceilalți, prin înfăptuirea unui demers politic generat de caracterul *polis*-ului ca modalitate a ținerii laolaltă. Adevărata cunoaștere de sine se realizează prin privirea față în față cu *celălalt* și găsirea unui echilibru capabil să genereze actul de contemplare nu numai în sensul lui *theoreo*, ci și al lui *phronesis*, care culminează cu înțelepciunea politică. Cu alte cuvinte, și în domeniul politic gândirea trebuie să se oprească și să se fixeze asupra unui principiu întemeietor: *polis*-ul. Este o similitudine cu Binele ce aparține lui *theoreo*.

Dar, înainte de a ajunge la *polis* și la politic, trebuie să observăm care este principiul suprem în gândirea lui Platon. O explicație o găsim în dialogul *Phaidon*, dar și în *Republica* și care, împreună cu *Menon*, ne dezvăluie care este acest principiu și cum este antrenat omul în *dorința* de a-l atinge prin cunoașterea de sine. Acest principiu suprem în ordinea ideilor este *Binele* ontologico-noetic care, în accepția lui Platon, depășește chiar și ființa prin „vârstă, rang și putere”¹.

Semnificativ pentru întreaga operă a lui Platon este dialogul *Republica*, în greacă *Politeia*, care este altceva decât *Res Publica* romană. Ne vom referi pe parcurs la semnificația diferită a celor doi termeni, așa cum a gândit-o și Heidegger.

Drumul omului în cunoașterea de sine vizează descoperirea unei legi inteligibile în spatele fenomenelor. Platon nu neagă lumea fizică, dar el consideră că ea nu este decât manifestarea lumii inteligibile. Dacă s-ar rămâne la sensibil și la fenomen, cunoașterea nu ar fi decât opinie, și nu cunoaștere adevărată (*dianoia*). De aceea, de fiecare dată, trebuie urcat spre Idee, pentru că fenomenul perceput prin sensibilitate reflectă o idee cunoscută prin gândire, deoarece fenomenul nu este decât figura sensibilă a unei legi inteligibile. Gândirea însă care gândește inteligibilul devine ea însăși inteligibilă și astfel, gândind inteligibilul, ea se gândește pe sine. Drumul pe care urcă gândirea spre inteligibil este, de fapt, cunoaștere de sine. Mitul peșterii din *Politeia* lui Platon reprezintă astfel cunoașterea de sine a omului. Adică în manifestările sensibile, exterioare ale ființei umane trebuie căutat inteligibilul care este expresia unei interiorități insondabile. Drumul de la exterioritatea opiniei la interioritatea gândirii este drumul ascendent, tinde permanent spre cunoașterea de sine, niciodată pe deplin

¹ Platon, *Republica*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 315.

înăptuită. Se poate spune că mitul peșterii nu este altceva decât explorarea interiorității ființei umane în actul cunoașterii de sine.

Pentru că gândirea este inteligibilul însuși, cunoașterea de sine prin gândire este universală. O gândire care acoperă tot ceea ce este. Găsim în mitul peșterii o concepție despre Soare (expresia fizică a principiului) și despre *Bine* (expresia inteligibilă a principiului), ambele incluse în cunoașterea de sine.

Cum se ajunge însă, conform teoriei lui Platon, la ideea de Bine? Prin ascensiunea de la percepția umbrelor (opinia) la percepția Soarelui și apoi la gândirea Binelui. Calea aceasta nu este exterioară, ci în cadrul unei interiorități în care cunoașterea de sine urcă de la sensibil la gândire. De fapt, cunoașterea de sine este regăsire de sine – *reminiscentă*. Accesul la ideea de Bine nu poate fi posibil fără existența în om, ca reminiscentă a acestei idei. Omul nu trebuie decât să-și reamintească și să trezească la realitate acest acord, *necunoscut logic*, între ideea de Bine și interioritatea noastră profundă. Acest acord devenit inteligibil este Ideea Supremă sub care se adună totul.

Trebuie să fim atenți la ceea ce a gândit Platon cu privire la reminiscentă în dialogul *Menon*. Dacă sesizăm legătura dintre dialogul acesta și dialogul *Politeia*, vom observa că din treaptă în treaptă gândirea se întoarce de la fenomen și își îndreaptă atenția de la aparență la idee, apoi de la idee la lumina ca iluminare și, în sfârșit, de la lumină la sursa acesteia, adică Soarele. Tot acest drum pe care omul îl parcurge este reminiscentă. Acest urcuș nu se termină în domeniul vizibilului, reprezentat de *Soare*, ci el continuă și trece în domeniul invizibilului, reprezentat de ideea de Bine. Tot acest parcurs este drumul cunoașterii de sine, astfel că Platon preia în filosofia sa îndemnul de pe frontispiciul templului din Delphi: „Cunoaște-te pe tine însuși!” Această preluare trecuse deja prin filtrul gândirii lui Socrate.

Drumul în afară spre înălțimea ideii de Bine este de fapt calea spre sine, în calitate de om care are în sine darul de a se sesiza pe sine prin gândire și astfel să urmeze drumul ascendent spre ideea de Bine. În ambele situații (exterior și interior), omul se adună cu sine așa cum se adună și socialul și întregul univers.

Trebuie menționat faptul că acest drum ascendent de la aparență sensibilă la idee este un drum realizat prin intermediul așa-numitei *dianoia*,